

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА

УДК 821.161.2-93.09:305

Башкирова Ольга Миколаївна,

доцент кафедри української літератури і компаративістики
Інституту філології Київського університету імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна,
доктор філологічних наук

ORCID iD 0000-0003-3452-3750
o.bashkyrova@kubg.edu.ua

DOI: 10.28925/2412-2475.2019.141

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ ДЛЯ ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВА

У статті висвітлено особливості художньої репрезентації гендерного становлення дитини / підлітка в сучасній українській літературі для дітей та юнацтва. Процес інтеграції юної людини в соціум у літературному транскрибуванні представлений з позицій психологічної теорії К.Г. Юнга. На матеріалі сучасної прози, адресованої читачеві-підліткови, продемонстровано художнє переосмислення базових архетипів людської культури (мати, мудрий старий, аніма, воїн), ініціаційної моделі як сценарію особистісного становлення людини. Простежено характер кореляції цих художніх матриць з жанровими та стильовими особливостями літератури для дітей та юнацтва початку XXI ст.

Ключові слова: література для дітей та юнацтва, гендер, архетип, ініціація, художня модель.

Актуальність дослідження. Гендерні студії, що протягом останніх десятиліть сформували значний масив досліджень у сучасному вітчизняному літературознавстві, дають багатий матеріал для масштабних узагальнень закономірностей розвитку національного письменства. У працях В. Агеєвої, Т. Гундорової, О. Забужко, Н. Зборовської, С. Павличко та ін. здійснено фундаментальну ревізію національної літературної традиції з позицій гендерної теорії, виявлено й проаналізовано присутні аспекти формування самобутньої художньої картини світу, що вирізняє українську літературу і водночас уводить її до широкого світового контексту. Цінні висновки про художню репрезентацію маскуліності в національно-

му письменстві представлено у дослідженнях А. Матусяк та М. Светлицькі, Н. Лебединцевої, Р. Мовчан, Л. Скорини та ін. Гендерний підхід до осмислення літературних явищ засвідчує свою продуктивність і з огляду на відкритість до інтердисциплінарної взаємодії. Природно, що до царини гендерних студій залучена й література для дітей, яка стає потужним засобом виховання, забезпечує інтелектуальний розвиток юного реципієнта. У поле зору дослідників (О. Дибовської [4], М. Думанської [5], Т. Качак [8] та ін.) потрапляють такі важливі аспекти, як гендерна специфіка письма, художня репрезентація гендерних стереотипів у літературі для дітей, її психологічний вплив на юного читача, засоби формування в нього гендерної культу-

ри. Водночас, з огляду на активність видавничої діяльності, появу нових творів і літературних імен, стрімку зміну соціокультурних тенденцій, проблема гендерної репрезентації в літературі для дітей зберігає свою актуальність. До важливих її аспектів належать особливості художнього втілення процесу особистісного становлення підлітка у творах сучасної дитячої прози.

Метою дослідження є окреслення провідних тенденцій художньої репрезентації формування особистості у творах української літератури для дітей та юнацтва початку XXI ст.

Виклад основного матеріалу. Великий масив сучасних творів, адресованих дітям, виявляє значне жанрово-стильове розмаїття. Н. Резніченко наголошує на необхідності розмежування низки «семантичних дуплетів» («дитяча література», «література для дітей», «література для дітей та юнацтва»). В основі такого розрізнення лежать принципи «підходу до цього феномену, коли головна вага спрямовується на пошук онтологічних, інтертекстуальних зв'язків функціонально різних естетичних форм і ширше — на проблему смислоутворення в культурі» [15, 5]. У цій статті ми послуговуємося дефініцією «література для дітей та юнацтва», оскільки досліджуваний пласт письменства охоплює найширше коло проблем, які знаменують процес завершення дитинства і виходу в самостійне життя (подолання особистої трагедії, перше кохання, відповідальність за близьких, участь у переломних подіях сучасності). Твори для дітей та юнацтва виразно відображують масштабні процеси, помітні в українському письменстві XX — початку XXI ст. Слушною є думка Н. Резніченко про те, що особливості літератури для дітей уповні можуть бути досягнуті тільки в зіставленні з літературою, адресованою дорослим [15, 5]. Отже, тут, очевидно, виправданим буде бодай побіжне окреслення тих специфічних рис, що характеризують сучасне українське письменство як постколоніальне. Провідну рису, що визначає постколоніальну свідомість, за Т. Гундоровою, становить буття у «світі без батька» [3, 77–107]. Постколоніальний суб'єкт, позбавлений раціоналістичної і авторитетної батьківської опіки, традиційно асоційованої з могутньою державною владою, у художній тканині літературних творів досить часто конкретизований як образ «безбатченка». Сучасна українська романістика широко репрезентує образи байдужого, відстороненого, слабкого, невідомого батька. Всі ці іпостасі батьківства споріднює мотив самоусунення батька від виховання дитини, що зрештою також пояснюється постколоніальною травмою. Дослідниці радянської та пострадян-

ської гендерної політики [1, 6] зауважують, що в радянському соціумі сформувався специфічний розподіл сімейних «ролей» між чоловіком і жінкою: мати перетворюється фактично на єдину вихователю дитини, у той час як батьківські позиції значно ослаблені, а ерзацом батька стає держава, яка бере на себе місію виховання дитини, втілює найвищий авторитет. Водночас знецінення батьківського авторитету, що на підсвідомому рівні втілює для людини світовий порядок, вищі духовні цінності, відзначають не тільки українські дослідники. Так, католицький педагог Франко Нембріні, пов'язуючи постать батька з образом Бога у християнстві, говорить про необхідність відновлення батьківської влади у духовному світі сучасної людини. Головну місію батьків мислитель вбачає у формуванні позитивного образу світу, вихованні у дитини конструктивного й оптимістичного мислення [13]. Таким чином, «загубленість» сучасної дитини у світі — мотив, який звучить у багатьох творах початку XXI ст., — засвідчує особливе загострення глобальних екзистенційних питань, що, очевидно, здобувають різні виміри в різних національних літературах.

Утвердження підлітка у «світі без батька» перетворюється на центральну тему повістей Оксани Луцківської «Вітер з-під сонця» і Сергія Гридіна «Дорослі зненацька». В обох випадках мотив втрати / незнання батька нерозривно пов'язаний з проблемою стабільності світу дитини, безпеки існування в цьому світі. У творі О. Луцківської саме батько дає Женці відчуття позитивного змісту існування. Так, чоловікові вдається примирити хлопчика зі стихією моря, яка викликає страх, за допомогою радісних переживань — вони разом запускають повітряного змія, і батько, відволікши увагу дитини, непомітно заводить сина у воду. Прикметно, що повітряний змія перетворюється у художній структурі повісті на символ, відіграє роль своєрідного знаку, за яким Женька у подальшому розпізнає «своїх», передусім у новому обранці матері, до якого спершу ставиться вороже. Водночас батькові слова «Від усього не вбережешся» відіграють роль прийому антиципації (передбачення): стабільна картина світу порушується смертю чоловіка, спричинюючи відчуження між Женькою і матір'ю. Відновлення рівноваги світу водночас співвідносне з виходом на новий рівень усвідомлення: хлопчик негласно визнає право матері на щастя і власний вибір, хоча прямо це нове розуміння в тексті не означається — воно артикульоване у проникливій і глибокій післямові Оксани Проселкової: «Навчитися знаходити необхідні слова підтримки і не претендувати на роль лю-

дини, навколо якої має закрутитися тепер весь світ дорослого, — це майстерність «утримати в руках повітряного змія», навчитися відбудувати нове життя разом і водночас для кожного своє — з тією свободою, за яку так уперто боровся ще донедавна» [14, 125].

У повісті С. Гридіна Тимошко росте без батька, при цьому рано виявляючи якості «справжнього чоловіка»: він самотужки заробляє гроші, приймає вольові рішення, сміливо відстоює свій вибір, даючи відсіч кривдникам, поважає матір, спроможний сам подбати про себе. Варто зауважити, що в обох творах ключова роль відведена матері, поведінка якої визначає долю дитини, зрештою, відкриває юному чоловікові нові горизонти розуміння й відповідальності. Мати Тимошка дає синові можливість проявити себе у стосунках із Юлькою, проте водночас м'яко скеровує його дії у критичні моменти, допомагає молодим людям створювати «простір любові». В обох повістях образ матері головного героя змодельований за принципом протиставлення іншій материнській (і ширше — жіночій) постаті (штучна й нещира кокетка Клементина, сердита мати Рисі у «Вітрі з-під сонця» О. Луцківської; мати Юльки у творі С. Гридіна). Варто зауважити, що таке протиставлення цілком відповідає полярним іпостасям архетипу матері у психологічній теорії К.Г. Юнга — «люблячій» і «жахливій». При цьому мати «любляча» позбавлена ідеалізації — вона постає жінкою, яка знає вагання, важко переживає втрату чоловіка й неспроможність забезпечити щастя дитині, таким чином син опиняється в ситуації вибору, що зумовлює його духовне зростання, особистісне змузнення.

Процес дорослішання юного чоловіка в кожному з цих випадків співвідносний із загальнокультурним мотивом ініціації, який, за спостереженнями Є. Мелетинського, становить зміст усієї новітньої романістики. Ініціація, що знаменує перехід особистості у нову соціальну якість, як правило, з категорії «дітей» до табору «дорослих», належить до так званих перехідних обрядів, з-поміж яких Є. Мелетинський виділяє також наречення імені, шлюб, смерть. Ініціаційна модель у різних формах містить відносно сталу систему елементів: ізоляція від світу; випробування, що часто реалізуються як протистояння з «божественним батьком», виконання поставлених ним завдань; тимчасова смерть, переродження і воскресіння в новому статусі [12, 201–203]. Досить часто модель ініціації передбачає мандрівку в «невідомі краї», а змузнення героя знаменує його одруження з красунею. Чимало творів сучасної української літератури широко репрезентують загальну

окреслену модель процесу ініціації, причому найпосутніші елементи цієї моделі корелюють з проблемою подолання постколоніальної травми, утвердження постколоніального суб'єкта передусім як носія самобутньої української ментальності й культури в колі інших культур. Саме тому мотив мандрівки героя-космополіта стає провідним у значному масиві творів романного жанру («Гоцик», третя частина трилогії Люко Дашвар «Биті є»; «Дядечко на ім'я Бог» Євгена Положія; «Твердиня» Макса Кідрука).

Варто зауважити, що особливості художньої репрезентації ініціаційної моделі й, відповідно, процесу особистісного становлення юнака виявляють чітку кореляцію з жанровими особливостями творів сучасної літератури для дітей і підлітків. Твори, аналізовані у цій статті, на нашу думку, можуть бути співвіднесені з класифікацією, запропонованою у згаданій праці Н. Резніченко. Провідні жанрово-стильові дефініції, застосовані авторкою до літератури для дітей 60-х — 80-х років ХХ ст. (пригодницька, лірико-імпресіоністична, інтелектуально-психологічна проза [15, 6]), значною мірою зберігають свою актуальність і тоді, коли йдеться про письменство початку нового тисячоліття. У художній структурі пригодницької повісті Н. Резніченко виділяє моделі «робінзонади» і «одіссеї». Перша співвідносна з сюжетом про «перипетії на безлюдному острові — особливій території, ізольованій від зовнішнього світу» [15, 7]. Найяскравішим прикладом цього жанрового різновиду є перша частина трилогії Всеволода Нестайка «Тореадори з Васюківки», «Пригоди Робінзона Кукурузо». Друга частина трилогії, «Незнайомиць з тринадцятої квартири», присвячена пригодам двох друзів у Києві, позначена особливостями «одіссеї», в основу якої традиційно покладений «подорожувальний» мотив.

Мотиви мандрівки у «далекі краї», де відбувається ініціація героя, притаманні й сучасній літературі для дітей і юнацтва («Коли квітне сакура» Володимира Ковалю). Автор звертається до інонаціонального матеріалу, змальовуючи події в умовній середньовічній Японії, однак робить очевидною паралель із сучасністю України, на що неоднозначно вказує у передмові: «Навіть попри великі відстані, що відділяють різні етноси, приклади патріотизму нерідко є цілком ідентичними. Адже любов до Батьківщини — це почуття, спільне для всіх мешканців нашої планети. <...>

Тож давай познайомимся з героями інших народів, щоб зберегти у серці пам'ять про своїх власних!» [9, 3]. Герой повісті, Котаро Норінага, проходить шлях становлення в умовах війни,

виявляючи звитягу й здобуваючи врешті-решт любов вимогливої красуні Ханako Мінамото. Ініціаційна модель розгортається у творі через мотиви мандрівки, зустрічі з учителем («мудрецем», за теорією архетипів Юнга), самоізоляції, випробування у бою, перемоги над серцем непоступливої дівчини. Моделі «одіссеї» і «робінзонади» (мандрівки у «незвідані краї» і становлення в ізольованому, відмінному від зовнішнього світу просторі) помітні й у повісті Тетяни Стрижевської «Файні товсті дівки, йо!». Героїні цього твору, «гламурні» дівчата Зоряна й Мілка, проводять канікули у закарпатському селищі, відкриваючи для себе цілком нові аспекти і можливості існування — буття в гармонії з природою, спілкування з простими й щирими людьми. Тут, як і в згаданій повісті В. Ковалю, з'являється постать наставника, генетично закорінена у стихію народної казки, — цього разу «мудрої старої» баби Катрі. Водночас художній світу твору позначений особливою увагою до світоглядної категорії «повсякденного», більшою мірою притаманної загалом літературі соціально-психологічного спрямування (Н. Резніченко застосовує дефініцію «інтелектуально-психологічна проза для дітей» [15, 6]).

Категорія «повсякденного» здобуває особливе місце у постмодерністській естетиці. Зміст поняття «повсякденне» полягає у твердженні, згідно з яким людська історія реалізується не тільки й не стільки в епохальних подіях, скільки у щоденних соціокультурних практиках [7, 203]. Досить часто «посвята» героя або героїні твору для дітей відбувається через зіткнення з реаліями буденного світу. У цьому світі звичні матеріальні речі набувають значення ключових артефактів, які постають своєрідними образними «індикаторами» моральних чеснот юної людини. Так, Тимошко («Дорослі зненацька» С. Гридіна) продає свій мобільний телефон, щоб вийти з непростої ситуації, виконати зобов'язання перед роботодавцем; пізніше він відмовляється від купівлі нового «престижного» апарата, щоб зробити подарунок коханій дівчині. Епохальні події (війна на Сході України) входять у художній світу твору, опосередковані дискурсом «повсякденного» (образ переселенки зі Сходу, доброї й товариської дівчини Марини, яка допомагає Тимошку налагодити стосунки з Юлькою). Дискурс війни вводиться до художньої структури твору у вигляді новин, чуток, міркувань героя. Він разом з іншими артикульованими у повісті соціальними проблемами становить реалістичний контекст, у якому особливої органічності набуває тема особистісного становлення юнака із неможливої родини, змушеного віч-на-віч стикатися

із несправедливістю, майновою нерівністю, зневагою «мажорів». Таким чином, ініціаційна модель розгортається у вимірах побутових, типових і впізнаних ситуацій. Навіть у тому разі, коли автор звертається до виняткових подій у житті своїх юних героїв (неочікувана вагітність Юльки, нагальна потреба взяти на себе функції батька і матері, перед якою опиняються підлітки), увагу зосереджено на підкреслено «звичайних» сферах буття (готування страви, робота й підробітки, сварки і примирення).

При цьому і твори пригодницького жанру, і ті, які можна зарахувати до масиву соціально-побутової літератури, виявляють активність міфологічного мислення у розбудові художнього світу. Раніше вже йшлося про популярні образи матерів, між якими розгортається процес особистісного становлення юного чоловіка. Характер тих прямо протилежних змістів, які мати здатна вкласти у буття чоловіка, добре окреслений у працях К.Г. Юнга: «Те, що у негативному плані є донжуанізмом, може у позитивному сенсі означати хоробру, безоглядну чоловічість, честолюбність щодо найвищих цілей; насилля щодо дурості, твердолобості, несправедливості й ліні; готовність до жертвності задля того, що визнано правильним, яка межує з героїзмом; витривалість, непохитність і завзятість волі; допитливість, яка не лякається навіть і світових загадок; врешті, революційний дух, який будує новий дім для оточуючих його людей і надає світові нове обличчя» [18, 119–120]. Іншим архетипом, що знаходить втілення у художній системі аналізованих творів, є архетип аніми — жіночого аспекту чоловічої психіки. Аніма, яка, за спостереженнями К.Г. Юнга, може поставати у вигляді незнайомки [19, 261], досить часто з'являється у творах сучасної літератури саме в цій іпостасі. Варто згадати епізод зустрічі Макара з дівчиною Нані у першій частині трилогії Люко Дашвар «Біті є»: хлопець не бачить обличчя дівчини, однак відчуває нездоланну ніжність до неї і вже знає, що це «його жінка». Подібні епізоди трапляються і в дуже відмінних за жанровими характеристиками повістях С. Гридіна та В. Ковалю: Тимошко («Дорослі зненацька») вперше зустрічає Юльку у вагоні метро і, ще не знаючи її імені, встигає закохатися, а пізніше, під час першого побачення, бачить у дівчині свою половинку, відчуває її тіло як продовження свого; Котаро («Коли квітне сакура») закохується в Ханako, яка ховається від хлопця за бамбуковою завісою, навіть не бачачи дівчини, а тільки почувши її голос. Варто зауважити, що Ханako на початку твору має виразні ознаки «негативної аніми», яка, за спостереженнями юнгіанки

М.-Л. фон Франц, корелює з образами вередливих принцес із народних казок: цей інваріант аніми ставить перед чоловіком надскладні завдання, а часом втягує у деструктивний діалог, результатом якого стає дестабілізація психологічного стану героя [17, 179]. Однак В. Коваль вдається до поглибленої психологізації цієї казкової постаті: кожна відмова Ханакі супроводжується сценою, яка спростовує попередню поведінку дівчини — залишившись на самоті, вона цілує чашку, якої торкалися уста юнака, пригортає до грудей подарований ним сувій із віршами, який перед тим був кинутий на долівку. Справжня мета Ханакі — розкрити істинну сутність свого обранця, який покликаний бути воїном. Отже, можна сказати, що саме жіночим образам (матері й коханої) належить провідна роль у розгортанні мотиву ініціації.

Становлення героя повісті В. Ковалює якраз відображає провідні тенденції художньої репрезентації національної маскулінності в сучасній українській літературі. Досліджуючи проблему реабілітації питомих моделей чоловічості, Т. Бурейчак зауважує активне звернення до постатей, пов'язаних з героїчними сторінками минушини нашого народу, — козака і воюючого УПА [1, 52]. Розробляючи інонаціональну тематику, В. Коваль, однак, апелює до образу чоловіка-воїна (самурая), який однозначно асоціюється з українськими героями завдяки виразним історичним паралелям. При цьому воїн послідовно протиставляється поетові-чиновнику, яким постає Котаро на початку твору. Таке протиставлення корелює з відомою тезою І. Кона про множинність маскулінностей, сформованих різними соціокультурними умовами. Так, дослідник відзначає протиставленість фаллоцентричній маскулінності лицаря логоцентричній маскулінності ченця й маскулінності

ремісника, який здобуває авторитет і соціальну вагу завдяки своїй майстерності [10, 7–8]. У повісті В. Ковалює Котаро прагне самоствердитися як інтелектуал і державний службовець, однак Ханакі чекає від нього військового подвигу. Перетворення поета на лицаря тотожне змушненню юного героя. Вже згадана авторська передмова увиразнює суголосність змальованих у творі подій із сьогоденням, таким чином досить прозорою є основна художня інтенція: переломні моменти історії вимагають від чоловіка вольових і рішучих дій на благо Батьківщини; саме здатність захистити свою землю, образ якої ототожнюється з постаттю коханої жінки, свідчить про особистісну зрілість.

Висновки. Проблема становлення підлітка в сучасній прозі для дітей і юнацтва корелює з провідними тенденціями розвитку національного письменства початку ХХІ ст., зокрема і її жанрово-стильовими модусами. Так, пригодницька література актуалізує традиційні мотиви ініціації, що здійснюється через мандрівку в далекі краї, боротьбу з чужинцями, подвиг в ім'я коханої. Значний масив соціально-психологічних творів засвідчує моделювання художнього світу у вимірах «повсякденного». В обох пластах прози здобувають втілення образи-архетипи (дитина, мати, воїн, мудрець), що знаменують важливі етапи особистісного розвитку молодого сучасника. Література для дітей і юнацтва становить органічну складову загальнолітературного процесу початку нового тисячоліття, виявляючи зв'язок з його постколоніальним дискурсом, гендерною проблематикою передусім такими важливими аспектами, як реабілітація національної маскулінності, відновлення особистісної цілісності постколоніального суб'єкта у нових історичних умовах.

ДЖЕРЕЛА

1. Бурейчак Тетяна. Гегемонія чоловіків у пострадянській Україні: дискурси та практики / Тетяна Бурейчак // *Перехресні стежки українського маскуліного дискурсу: Культура й література ХІХ–ХХІ століть*: [за ред. Агнешки Матусяк]. — К.: LAURUS, 2014. — С. 43–68.
2. Гридін С. Дорослі знезацька / Сергій Гридін. — Львів: Видавництво Старого Лева, 2019. — 144 с.
3. Гундорова Т. Транзитна культура: Симптоми постколоніальної травми / Тамара Гундорова. — К.: Грані-Т, 2013. — 548 с. — (Серія «De profundis»).
4. Дибовська О.В. Вплив дитячої літератури на формування гендерної ідентичності підлітка / О.В. Дибовська // *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили*. Серія: Філологія. Літературознавство. — 2014. — Т. 239. Вип. 227. — С. 76–80.
5. Думанська М. Дитяча книга як об'єкт гендерних досліджень / М. Думанська // *Друкарство*. — 2006. — № 1. — С. 48–51.

6. Здравомыслова Е. Советский этакратический порядок / Е. Здравомыслова, А. Темкина // Российский гендерный порядок: социологический подход : кол. монография / ред. Е. Здравомыслова, А. Темкина. — СПб., 2007. — С. 96–138.
7. Ильин И. Постмодернизм: Словарь терминов / И.П. Ильин. — М. : Интрада, 2001. — 384 с.
8. Качак Т.Б. Сучасна українська дитяча література: аспекти гендерної інтерпретації / Т.Б. Качак // Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія: Лінгвістика і літературознавство: Міжвуз. зб. наук. ст. — 2009. — Вип. XX. — С. 425–436.
9. Коваль В. Коли квітне сакура / Володимир Коваль — К. : Вид. група КМ-Букс, 2018. — 224 с.
10. Кон И.С. Мужчина в меняющемся мире [Электронный ресурс] / И.С. Кон. — М. : Время, 2009. — 496 с. — Режим доступа : http://bookap.info/vozzrast/kon_muzhchina_v_menyayushchemsya_mire/gl1.shtm.
11. Луцесвська О. Вітер з-під сонця / Оксана Луцесвська. — К. : Фонтан казок, 2016. — 128 с.
12. Мелетинский Е.М. Поэтика мифа / Елеазар Моисеевич Мелетинский. — М. : Академический Проект, 2012. — 332 с.
13. Нембрини Ф. От отца к сыну. Беседы о рискованном деле воспитания / Франко Нембрини. — К. : Дух і Літера, 2015. — 264 с.
14. Проселкова О. Книжка про твою свободу / Оксана Проселкова // Оксана Луцесвська. Вітер з-під сонця. — К. : Фонтан казок, 2016. — С. 122–126.
15. Резніченко Н.А. Українська проза для дітей 60–80-х років ХХ століття (жанрово-стильові модифікації) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 ; Київський національний університет імені Тараса Шевченка / Резніченко Наталія Анатоліївна. — К., 2009. — 18 с.
16. Стрижесвська Т. Файні товсті дівки, йо! / Тетяна Стрижесвська. — К. : Фонтан казок, 2017. — 192 с.
17. Франц М.-Л. Процесс индивидуализации / Мария-Луиза фон Франц // К.Г. Юнг и последователи. Человек и его символы. — М., 1997. — С. 155–217.
18. Юнг К.Г. Психологічні аспекти архетипу матері / Карл Густав Юнг // Юнг Карл Густав. Архетипи і колективне несвідоме ; [пер. з нім. Катерини Котюк; науковий редактор Олег Фошевець]. — Львів : Астролябія, 2013. — С. 106–148.
19. Юнг Карл Густав. Щодо психологічного аспекту фігури Кори / Карл Густав Юнг // Юнг Карл Густав. Архетипи і колективне несвідоме; [пер. з нім. Катерини Котюк; науковий редактор Олег Фошевець]. — Львів : Астролябія, 2013. — С. 237–265.

REFERENCES

1. Bureichak, Teiana (2014). Hehemoniia cholovikiv u postradianskii Ukraini: dyskursy ta praktyky. *Perekhresni stezhky ukrainskoho maskulinnoho dyskursu: Kultura i literatura XIX—XXI stolit [za red. Ahnieshky Matusiak]*, Kyiv: LAURUS, pp. 43–68 (in Ukrainian).
2. Hrydin, S. (2019). *Dorosli znenatska*. Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva, 144 p. (in Ukrainian).
3. Hundorova, T. (2013). *Tranzytyna kultura: Symptomy postkolonialnoi travmy*. Kyiv: Hrani-T, 548 p. (in Ukrainian).
4. Dybovska, O. V. (2014). Vplyv dytiachoi literatury na formuvannia hendernoї identychnosti pidlitka. *Naukovi pratsi [Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly], Seriiia: Filolohiia. Literaturoznavstvo*, Volume 239, Issue 227, pp. 76–80 (in Ukrainian).
5. Dumanska, M. (2006). Dytiacha knyha yak obiekt hendernykh doslidzhen. *Drukarstvo*, No 1, pp. 48–51 (in Ukrainian).
6. Zdravomyslova, Ye., Temkina A. (2007). *Sovetskii etakraticheskii poriadok. Rossiiskii gendernyi poriadok: sociologicheskij podhod: kollektivnaja monografija*, St.Petersburg. pp. 96138 (in Russian).
7. Ilin, I. (2001). *Postmodernizm: Slovar terminov*. Moscow: Intrada, 384 p. (in Russian).
8. Kachak, T. B. (2009). *Suchasna ukrainska dytiacha literatura: aspekty hendernoї interpretatsii. Aktualni problemy slovianskoi filologhii. Seriiia: Linhvistyka i literaturoznavstvo: Mizhvuz. zb. nauk. st.*, Issue XX, pp. 425–436 (in Ukrainian).
9. Koval, V. (2018). *Koly kvitne sakura*. Kyiv: Vyd. hrupa KM-Buks, 224 p. (in Ukrainian).
10. Kon, I. S. (2009). *Muzhchina v meniaiushchemsia mire*. Moscow: Vremia, 496 (in Russian): http://bookap.info/vozzrast/kon_muzhchina_v_menyayushchemsya_mire/gl1.shtm
11. Lushchevska, O. (2016). *Viter z-pid sontsia*. Kyiv: Fontan kazok, 128 p. (in Ukrainian).
12. Meletinskii, Ye. M. (2012). *Poetika mifa*. Moscow: Akademicheskii Proekt, 332 p. (in Russian).

13. Nembrini, F. (2015). Ot ottsa k synu. Biesiedy o riskovannom dele vospitaniia. Kyiv: Dukh i litera, 264 p. (in Russian).
14. Proselkova, O. (2016). Knyzhka pro tvoiu svobodu. *Oksana Lushchevska. Viter z-pid sontsia*. Kyiv: Fontan kazok, pp.122–126 (in Ukrainian).
15. Reznichenko, N. A. (2009). Ukrainska proza dlia ditei 60–80-kh rokiv XX stolittia (zhanrovo-stylyiovi modyfikatsii): avto-ref. dys. ... kand. filol. n.: 10.01.01; Kyivskyy natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka, Kyiv, 18 p. (in Ukrainian).
16. Stryzhevska, T. (2017). Faini tovsti divky, yo! Kyiv: Fontan kazok, 192 p. (in Ukrainian).
17. Frants, M.-L. (1997). Protssess individuatsii. K. G. Yung i posledovateli. Chelovek i yego simvoly. Moscow, pp. 155–217 (in Russian).
18. Yung, K. G. (2013). Psykhologichni aspekty arkhetypu materi. *Yung Karl Gustav. Arkhetypy i kolektyvne nesvidome*: [pereklad z nimetskoi Kateryny Kotiuk; naukovyi redaktor Oleh Foshevets]. Lviv: Astrolia, pp. 106–148 (in Ukrainian).
19. Yung, K. G. (2013). Shchodo psykhologichnoho aspektu fihury Kory. *Jung Karl Gustav. Arkhetypy i kolektyvne nesvidome*: [pereklad z nimetskoi Kateryny Kotiuk; naukovyi redaktor Oleh Foshevets]. Lviv: Astrolia, pp. 237–265 (in Ukrainian).

Olha Bashkyrova,

Dr of Philology,
Associate Professor of the Department of Ukrainian Literature and Comparativistics,
Institute of Philology, Borys Grinchenko Kyiv University
Kyiv, Ukraine

ORCID iD 0000-0003-3452-3750
o.bashkyrova@kubg.edu.ua

GENDER ASPECTS OF PERSONALITY DEVELOPMENT IN MODERN UKRAINIAN LITERATURE FOR CHILDREN AND YOUTH

The article deals with the peculiarities of artistic representation of child's / teenager's gender formation in modern Ukrainian literature for children and youth. The process of a young person's integration into the society in the literary transcription is represented from the positions of K.-G. Jung's psychological theory. The artistic re-thinking of base archetypes of human culture (mother, «wise old man», anima, warrior) and initiation model as the scenario of human personal formation are demonstrated on the material of modern prose addressed to the reader-teenager. The character of the correlation of these artistic matrices with genre and stylistic peculiarities of the literature for children and youth are traced. It's proved that the adventure fiction uses an artistic model of initiation which includes some constants: isolation, trials (communication with spirits, struggle with enemies, temporary death and resurrection in a new status), returning to the society into the other part of it (the circle of adults, warriors or hunters). Special attention is paid to the modern transformations of this archaic model in the national literature of the beginning of the 21st century. The other kind of genre is socio-psychological prose for children and youth. The main peculiarity of it is of a young personality development in the environment of modern world displayed by the category of "everyday" (quotidian).

Key words: literature for children and youth, gender, archetype, initiation, artistic model.